

da İslâm kültür ve medeniyeti Beyhak'ta hızla yayıldı. Sırasıyla Tâhirîler (821-873), Sâmanîler (819-1005) ve Gaznelîler (963-1186) bölgede hükümler oldular. Tâhirîler zamanında burada 395 köy vardı ve bunların 321'i yıllık 178.796 dirhem haraç ödüyordu. Selçuklular devrinde buraya bağlı Turayşit'teki Bâtınîler ayaklandılar ve halkını kılıçtan geçirdiler (1105). Daha sonra Hârizmşahlı Alâeddin Atsız Beyhak üzerine kuvvet gönderdi ve beş gün süren çarpışmalardan sonra şehri ele geçirerek yağmalattı (1142). Onun kardeşi Yinal Tegin de 1153-1154'te Beyhak'ı iki yıl süreyle kuşattıktan sonra zaptetti ve halkı tekrar cezalandırdı. Haziran 1160'ta Müeyyed Ay-Aba Beyhaklılar'ı teslim olmaya zorlayarak kaleyi ele geçirdi.

Moğollar XIII. yüzyılda yolları üzerindeki Beyhak'ı da diğer Horasan şehirleriyle birlikte istilâ ve tahrip ettiler, binlerce insanı öldürdüler. Şehir, sağ kalan halkın dağılması ve geri dönmemesi üzerine uzun süre ıssız kaldı. Daha sonraki yıllarda Beyhak adı kullanılmaz oldu ve şehir yalnız Sebzevâr adıyla anıldı. Sebzevâr İlhanlı hükümdarı Abaka Han zamanında (1265-1282) tekrar imar edilmiş ve burada para basılmıştır. Timur ve halefleri devrinde yeniden önem kazanan şehir, buraya bağlı Baştın'da doğan Emir Abdürrezzâk'ın kurduğu Serbedârîler hânedanının idaresinde (VIII/XIV. yüzyıl) yine bazı siyasî hadiselerin merkezi oldu. Timurlular'dan (1370-1506) sonra bölgeye hâkim olan Safevîler zamanında (1501-1732) Sebzevâr'da Sünnî Özbekler'le Şii Safevîler arasında 1581 ve 1595'te iki büyük savaş vuku bulmuştur. Kaynaklarda Beyhak veya Sebzevâr'a bağlı görünen önemli merkezler Hârisâbâd, Hüsrevcird, Huvâr ve Turayşit'tir.

Nişâbûr gibi kültür hayatında akisler bırakmış ünlü Horasan şehirlerinden ve Şiîlik propagandasının en önemli merkezlerinden biri olan Beyhak Hâricîler'in sebep olduğu isyanlarla Kerrâmîler, Sünîler ve Şiîler arasında çıkan kanlı olaylara sahne olmuştur. Bunun yanında Beyhak'ta birçok fikir ve ilim adamı yetişmiştir. Şâfiî fakih Ebû'l-Hasan Muhammed b. Şuayb (ö. 324/936), *es-Sünenü'l-kübrâ* müellifi ve Şâfiî fakih Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî (ö. 458/1066), Şeyh Âzerî, *Târîh-i Beyhakî* (*Mes'ûdî*) yazarı Ebû'l-Fazl Muhammed b. Hüseyin (ö. 1077), İbn Funduk diye şöhret kazanan *Târîh-i Beyhak* müellifi Zâhîrüddin Ebû'l-Hasan Ali b. Zeyd (ö. 1170)

ve *Tâcû'l-meşâdûr* adlı eserin sahibi Ahmed b. Ali Buca' Ferek (ö. 1150) gibi şahsiyetler bunlar arasındadır. Sebzevâr'ın nüfusu 1986 sayımına göre 129.103 tür.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 586; Muhammed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Târîh* (nşr. A. Ekber Feyyâz), Meşhed 1370 hş., s. 34, 44, 369; Beyhakî, *Târîh* (Behmenyâr); Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 537-538; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* (trc. Abdülkerim Özyayın), İstanbul 1987, X, 61, 226, 317, 398; XI, 85, 215; Ebû'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân* (nşr. A. Âyetî), Tahrân 1349, s. 481, 509, 521; Müstevfî, *Nühzetü'l-kulûb* (Strange), s. 149-150; Mîrhand, *Ravzatü's-sâfâ* (nşr. Abbas Pervîz), Tahrân 1338 hş./1959, V, 179, 604-605, 607-608; Devletşâh, *Tezkire*, s. 277; a.e. (trc. Necatî Lugal), Ankara 1963-I, 363, 424, 426, 433; II, 93-165; Muhammed Hasan Han, *Mir'âtü'l-büldân*, Tahrân 1294-97, I, 327; İbrahim Kafesoğlu, *Harezmşahlar Devleti Tarihi*, Ankara 1984, s. 56, 57, 78; M. Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Ankara 1984, II, 152-153, 342, 423; J. Aubin, "La fin de L'État Sarbadâr du Khorassan", *JA*, CCLXII/1-3 (1974), s. 95-118; a.mlf., "Aux Origines d'un Mouvement Populaire Médiéval le Cheykhisme du Beyhaq et du Nichâpour", *Slr.*, V/2 (1976), s. 213-224; Cl. Huart, "Beyhak", *IA*, II, 582; T. W. Haig, "Sebzvar", a.e., X, 299-300; A. K. S. Lambton, "Bayhak", *EI*² (İng.), I, 1130; C. E. Bosworth, "Bayhaq", *EI*³, III, 888-889; V. F. Buchner, "Serbedârîler", *IA*, X, 509-512.

ENVER KONUKÇU

BEYHAKÎ, Ahmed b. Hüseyin

(أحمد بن حسين البيهقي)

Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin
b. Ali el-Beyhakî
(ö. 458/1066)

Muhaddis ve Şâfiî fakihî.

Şâban 384'te (Eylül 994) Nişâbur'a bağlı Beyhak bölgesinin Hüsrevcird köyünde doğdu; bu sebeple Hüsrevcirdi nisbesiyle de anılır. Beyhak'ta büyüdü ve ilk tahsilini burada yaptı. On beş yaşında iken hadis okudu, daha sonra da fıkıh öğrenmeye başladı. Fıkıh ilminde hocası Ebû'l-Feth Nâsır b. Muhammed el-Mervezî'dir. Muhtelif hocalardan faydalanan maksadıyla İsfarayın, Tüs, Hemedan, İsfahan, Rey, Nişâbur, Bağdat, Küfe, Mekke gibi yerleri dolaştı. Hadisi diğer ilimlere tercih ederek sadece onunla meşgul olmaya başladı. Hadis ilminin en önemli meselelerini Hâkim en-Nisâbûrî'den öğrendi ve hocaları içinde en çok ondan faydalandı. Diğer hocaları arasında muhaddis, kelâm ve fıkıh âlimi İbn Fûrek, zâhid ve vâiz Hargûşî, fakih ve muhaddis İbn Mahmiş, mutasavvıf Ebû

Abdurrahman es-Sülemî, Ebû Hâzım el-Abdûyî, muhaddis, fakih ve kelâm âlimi Ebû İshak Rûkneddin İsfarayînî, muhaddis Ebû Zer el-Herevî, muhaddis ve fakih Berkânî, İmâmü'l-Haremeyn Cüveynî gibi meşhur âlimler bulunmaktadır. Tanınmış talebeleri arasında, şeyhü'l-kudât İbnü'l-Beyhakî diye bilinen oğlu İsmâil b. Ahmed, Hafidü'l-Beyhakî diye anılan torunu Ubeydullah b. Muhammed, Mekke ve Medine fakihî muhaddis Furâvî, Horasanlı muhaddis Zâhir b. Tâhir, muhaddis Ebû'l-Meâlî Muhammed b. İsmâil el-Fârisî sayılabilir.

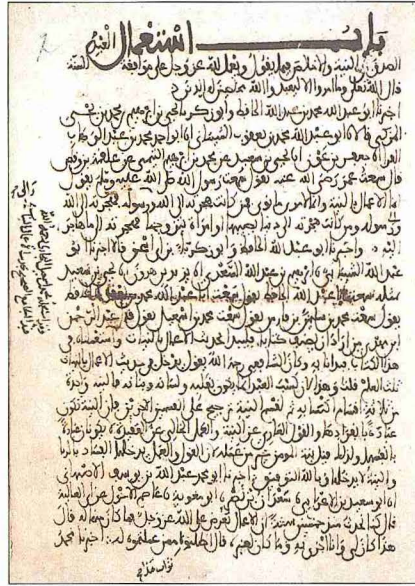
Beyhakı 406 (1015-16) yılından itibaren eserlerini telif etmeye başladı. Hadis ilmindeki sağlam bilgisi ve güçlü hâfızasıyla kendini kabul ettirdi. Hadislerde mevcut gizli kusurların tesbiti ile birbirine zıtmış gibi görünen rivayetlerin uzlaştırılmasında ve hadislerin fikhini kavramada devrinin otoritesi oldu. Nişâburlu âlimler kitaplarını, özellikle *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âşâr*'ını kendilerine okutmasını rica ettikleri için 441 (1049-50) yılında bu maksatla Beyhak'tan Nişâbur'a gitti. Bu şehre sonraları iki defa daha geldi. Beyhakî fıkıh ve usûl-i fıkıh sahalarında da devrinin otoritelerinden biriydi. Mensubu bulunduğu Şâfiî fikhinin üstünlüğünü savundu ve bu alanda değerli eserler verdi. Bu sebepledir ki İmâmü'l-Haremeyn Cüveynî, her Şâfiî fakihinin İmâm Şâfiî'ye minnet borcu olduğunu, ancak mezhebini ve görüşlerini müdafaa etmek için Beyhakî'nin kaleme aldığı eserler sebebiyle İmâm Şâfiî'nin ona minnettar olması gerektiğini söyler (İbn Asâkir, s. 266). Gerçekten de Beyhakî'nin eserleri sayesinde Şâfiî fıkıhı daha geniş bir muhite yayılma ve tutunma imkânı bulmuştur. Zehebî'ye göre, geniş ilmi ve âlimler arasındaki ihtilâflara olan derin vukufu sebebiyle kendi adına bir mezhep kurup ictihad etmeyi arzu etseydi bunu mükemmel bir şekilde başarabilirdi. Onun ilimdeki yerini tesbite çalışan otoriteler, hem hadis hem de fıkıhtaki üstün mevkiine ve Eş'arî kelâmındaki geniş bilgisine özellikle işaret ettikten sonra çeşitli ilimlere vâkıf olduğunu, daha önce benzeri görülmemiş eserler verdiğini ve 1000 cüzü bulan eserlerinin hacmi itibarıyla de seleflerini geçtiğini belirtirler. Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey zamanında (1040-1063) vezir Amîdülmlük'ün teşvikiyle Eş'arîler aleyhinde şiddetli bir takip başladığı zaman Eş'arî olması sebebiyle Beyhakî de İmâm Kuşeyrî ve İmâmü'l-Haremeyn Cü-

veynî gibi yurdundan ayrılarak Mekke'ye sığındı.

Beyhakî 10 Cemâziyelevvel 458'de (9 Nisan 1066) Nîşâbur'da vefat etti. Cenâzesi Beyhakî'ye nakledilerek doğduğu yer olan Hüsrevci'd'e toprağa verildi. Beyhakî dünya malına değer vermeyen zâhid bir âlimdi. İlim tahsili uğrunda ve hayatının daha sonraki devirlerinde çeşitli sıkıntılar çektiği halde bunlardan kimseye şikâyet etmezdi. Maddî imkânsızlık sebebiyle Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin sünenlerine sahip olamadığı rivayet edilir. Hz. Peygamber'in ve ashabın örnek hayatını yaşamaya çalışırdı. Otuz yıl aralıksız oruç tuttuğu nakledilmektedir. İlmî tartışmalarda rakiplerine karşı son derece anlayışlı ve insafî davranırdı.

Eserleri. Beyhakî bütün eserlerini muhaddislerle has metotla her rivayetin senedini zikrederek yazmıştır. *Mevzû** olduğunu bildiği bir haberi kitaplarına almamayı prensip edinmiştir. Eserlerini şöyle sıralamak mümkündür:

A) Hadisle İlgili Olanlar. 1. *es-Sünenü'l-kübrâ**. *es-Sünenü'l-kebîr* diye de anılan eser diğer hadis kitaplarında bulunmayan pek çok hadisi, sahâbe ve tâbiîn kavlini muhtelif rivayetleriyle birlikte ihtiva etmekte olup fıkıh bablarına göre yapılan tertibinde Şâfiî fıkıhî ön planda tutulmuştur. İbnü't-Türkânî'nin Beyhakî tarafından yapılan hadis değerlendirmelerinde yer yer tenkit ettiği ve bazı kınemalarda açıklayıcı bilgiler verdiği *el-Cevherü'n-naķî fi'r-reddi 'ale'l-Beyhakî* adlı kitabıyla birlikte on cilt halinde basılmıştır (Haydarâbâd 1344-1355). 2. *el-Medhal ilâ Kitâbi's-Sünen. es-Sünenü'l-kübrâ*'ya giriş mahiyetindeki bu eser Muhammed Ziyâurrahmân el-A'zamî tarafından yayımlanmıştır (Küveyt 1985). A'zamî eserin usûl-i hadîse dair olan birinci cüzünün kaybolduğunu belirtmektedir. 3. *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âşâr. es-Sünen ve'l-âşâr* veya *Ma'rifetü's-Şâfiî ilâ's-sünen ve'l-âşâr* adlarıyla da bilinen kitap Şâfiî fıkıhının dayandığı hadisleri, sahâbe ve tâbiîn sözlerini ihtiva etmekte ve onların güvenilir olduğunu ispata çalışmaktadır. Tâceddin es-Sübķî, bir Şâfiî fakihinin yanında bu kitabın mutlaka bulunması gerektiğini söyler. Hanefî fakihî Ebû Ca'fer et-Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âşâr*'ında bu esere çeşitli tenkitler yöneltmektedir. Brockelmann bu eserle *es-Sünenü'l-kübrâ*'nın aynı kitap olduğunu zannetmiştir (IA, II, 582). Dört ciltlik eserin I. cildi Ahmed Sakr ta-

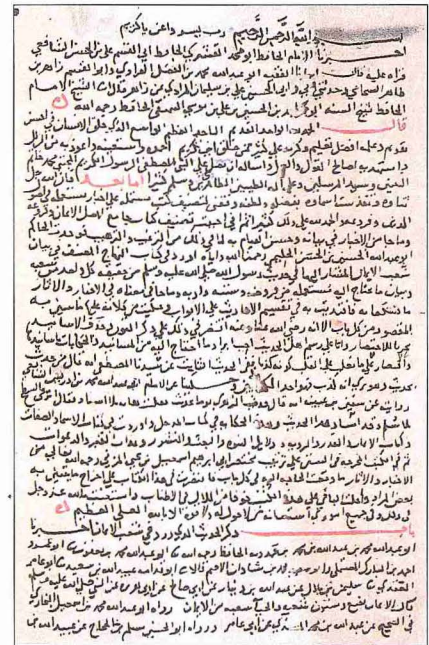
Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî'nin *es-Sünenü's-şuğrâ* adlı eserinden bir sayfa (TSMK, III. Ahmed, nr. 269, vr. 2*)

rafından neşredilmiştir (Kahire, ts.). 4. *es-Sünenü's-şuğrâ*. İki cilt hacmindeki eserin 392 varaktan ibaret olan 18. cüzü Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (III. Ahmed, nr. 269). Brockelmann *Ma'rifetü's-sünen* ile bu eserin aynı kitap olduğunu ileri sürmüştür (GAL, I, 447; Suppl., II, 619). 5. *el-Kırrâ'tu hâlfel-imâm*. Namazda kıraatin zaruretine ve imama uyan kimselerin Kur'an okuması icap ettiğine dair hadislerle sahâbe ve tâbiîn sözlerinden 450'sini topladığı bu eser ilk olarak Hindistan'da basılmış (tarihsiz), daha sonra Muhammed Saîd b. Besyûnî Zağlûl tarafından yayımlanmıştır (Beyrut 1405/1984). 6. *Kitâbü Tahrici ehadîşil-Üm*. Eserin İrlanda'da (The Chester Beatty Library) bir nüshası, Kahire'de ise bu nüshanın mikro filmi bulunmaktadır (Brockelmann, GAL, I, 447; Suppl., II, 619; Şerif Nâyif, s. 50, dipnot 1). 7. *Fezâ'ilü'l-evkât*. Receb, şaban, ramazan, şevvâl, zilhicce ve muharrem ayları ile cuma, pazartesi ve perşembe günlerinin fazileti ve her ay üç gün oruç tutmanın sevabına dair 307 rivayetin toplandığı eser Adnan Abdurrahman Mecid el-Kaysî tarafından Mekke'de yayımlanmıştır (1410/1990).

B) Akaidle İlgili Olanlar. 1. *el-Esmâ' ve's-şifât**. Eserde Allah Teâlâ'nın isimleri Kitap, Sünnet ve icmâa dayanılarak açıklanmış, bilinen doksan dokuz isminin dışında başka isimleri olduğu da

gösterilmiştir. Çeşitli baskıları olan eser son defa İmâdüddin Ahmed Haydar tarafından iki cilt olarak neşredilmiştir (Beyrut 1405/1985). 2. *Delâ'ilü'n-nübüvve**. Sahih rivayetlere dayanarak Hz. Muhammed'in herhangi bir insandan farklı taraflarını, peygamberliğini belirten yanlarını, mucizelerini derlediği meşhur eserdir. Abdülmu'tî Kal'acî tarafından yedi cilt halinde yayımlanmıştır (Beyrut 1405/1985). 3. *Şu'abü'l-imân. el-Câmi'u'l-muşannef fi beyânî şu'abi'l-imân* adıyla da anılan eserde, imanın altmış veya yetmiş küsur şubesi bulunduğunu belirten hadisten hareketle bunların nelerden ibaret olduğu âyet ve hadislerin yardımıyla tesbite çalışılmaktadır. Eser Ebû Hâcir Muhammed Saîd b. Besyûnî Zağlûl tarafından iki cildi fihrist olmak üzere dokuz cilt halinde yayımlanmıştır (Beyrut 1410/1990). 4. *el-İ'tikad ve'l-hidâye ilâ sebîlir-reşâd*. Müellif bu eserde âlemin sonradan yaratıldığına, onu yaratana benzeri bulunmayan bir ilâh olduğuna, Allah'ın sıfatlarına, kader ve onunla ilgili olarak hidâyet, dalâlet, ecel, rızık gibi meselelere, kabir azabı, şefaât, ba's, hisâb, mîzan, cennet ve cehennem gibi âhîret hallerine, sünnete sarılıp bid'attan kaçınmaya, ülü'l-emre itaate, Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu is-

Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî'nin *Şu'abü'l-imân* adlı eserinin ilk sayfası (TSMK, III. Ahmed, nr. 499/1)

pata, evliyanın kerâmetleri, ashap, Ehl-i beyt, aşere-i mübeşşere ve dört halife-ye dair selef akidesini âyet ve hadislerle ortaya koymaktadır. Eseri önce Ahmed Muhammed Mürsî tahkik etmeden (Kahire 1380/1961), daha sonra da Ahmed İsmâ el-Kâtib bazı notlarla (Kahire 1401/1981) yayımlamıştır. Beyrut'taki Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye eseri bir komisyona hazırlatarak neşretmiş (1404/1984), son olarak da Kemal Yûsuf el-Hût güvenilir bir yazmasıyla matbu nüshaları karşılaştırıp elde ettiği metni yayımlamıştır (Beyrut 1405/1985). 5. *Kitâbü'l-Kazâ ve'l-kader*. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Şehid Ali Paşa, nr. 1498) 108 varak hacminde bir nüshası bulunmaktadır (ayrıca bk. Brockelmann, GAL [Ar.], VI, 231). Ebû'l-Fidâ el-Eserî tarafından yayımlanan *el-Kazâ ve'l-kader* ise *Şu'abü'l-îmân*'ın konuyla ilgili bölümünün aynen neşrinden ibarettir. 6. *Kitâbü'l-Ba's ve'n-nüşûr*. Âmir Ahmed Haydar tarafından neşredilmiştir (Beyrut 1986). 7. *İşbâtü 'azâbi'l-kabr (ve su'âli'l-melekeyn)*. Âyet, hadis ve selef âlimlerinin sözlerine dayanarak kabir azabının varlığını aklen ve dinen ispat ettiği bu eser Mustafa Saîd Hâlid tarafından yayımlanmıştır (Kahire 1986). 8. *Kitâb fî hayâtü'l-enbiyâ fî kubûrihim*.

Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî'nin *Kitâbü'l-Kazâ ve'l-kader* adlı eserinin unvan sayfası (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1498)

Kâtib Çelebi'nin *Mâ verede fî hayâtü'l-enbiyâ* (ve) *ba'de vefâtihim* adıyla zikrettiği ve 1000 meseleyi ihtiva ettiğini söylediği (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1355) eserin Medine'de bir nüshası bulunmaktadırdır (Brockelmann, GAL Suppl., I, 619).

C) Ahlâkla İlgili Olanlar. 1. *el-Âdâb*. Ana babaya, akrabaya ve diğer insanlara yapılması gereken iyilikler, karşılıklı vazifeler, belli başlı kötü huylar ile nefsi bu huylardan kurtarıp terbiye etmenin yolları ve diğer İslâmî edepler hakkında 1194 hadisin derlendiği eser Abdülkâdir Ahmed Atâ tarafından yayımlanmıştır (Beyrut 1406/1986). 2. *ez-Zühdü'l-kebîr*. Uzlet, dünyaya önem vermeme, ölüm gelip çatmadan önce hayatı değerlendirme gibi zühd ve takvâ ile ilgili konulardaki hadisleri, muhtelif zâhid ve âlimlerin bu konudaki görüşlerini ihtiva etmektedir. 989 rivayetin senedleriyle birlikte zikredildiği eseri Âmir Ahmed Haydar yayımlamıştır (Beyrut 1408/1987). 3. *el-Erba'üne's-suğrâ*. Allah'ın birliği, tevbe, nefsi murakabe, doğruluk, tevekkül, ihlâs, helâl kazanç, iyilik, merhamet, tevazu vb. kırk konuya dair 161 rivayetten meydana gelmektedir. Her konuda mükerrer senedlerle birlikte en az iki, en çok beş altı rivayet bulunmaktadır. Eser Ebû Hâcîr Muhammed Saîd b. Besyûnî Zağlûl tarafından yayımlanmıştır (Beyrut 1407/1987). *Keşfü'z-zunûn*'da (I, 53) *el-Erba'ün fî'l-ahlâk* adıyla zikredilen ve 100 hadis ihtiva ettiği belirtilen kitap da budur. Aynı konuda *el-Erba'üne'l-kubrâ* adlı başka bir eserinin daha bulunduğu kaydedilmektedir. 4. *ed-Da'avâtü'l-kebîr*. Eserde Hz. Peygamber'in bizzat yaptığı veya sahâbîlerden birine öğrettiği dualar bir araya getirilmiştir. Tâceddin es-Sübki bu eserin bir benzerinin daha bulunmadığını yeminle söyler. Eserin yarısı olduğu belirtilen ve 260 hadisi ihtiva eden bir bölümü Bedr b. Abdullah el-Bedr tarafından rivayetler değerlendirilmek suretiyle yayımlanmıştır (Küveyt 1409/1989). Kaynaklarda Beyhakî'nin bir de *ed-Da'avâtü's-sağîr* adlı eserinden söz edilmektedir.

D) Şâfiî Mezhebiyle İlgili Olanlar. 1. *Menâkıbü's-Şâfiî*. Kendisinden önce bu konuda on kadar eser yazılmış olmakla beraber Beyhakî'nin kitabı hepsinden daha mükemmeldir. Eserde Kureys kabilesine mensup olan İmam Şâfiî'nin asâletine işaret ettikten sonra onun ikinci asrın müceddidi olduğunu, fıkıh, usûl-i fıkıh, hadis ve kelâm gibi dinî ilimlerde-

ki üstünlüğü yanında diğer ilimleri de bildiğini ifade etmekte, zühd ve takvâsını ve diğer faziletlerini dile getirmekte, ailesini ve önemli talebelerini zikretmektedir. Bu arada bazı hadislerde geçen "Kureysli âlim" ifadesiyle İmam Şâfiî'nin kastedildiğini söyler (I, 26, 54). Bu yorumun doğruluğu bir yana esasen söz konusu hadisler de zayıftır. Eser Ahmed Sakr tarafından iki cilt halinde yayımlanmıştır (Kahire 1390-1391/1970-1971). 2. *Beyânü haşa'i men ahta'e 'ale's-Şâfiî*. *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âşâr*'da İmam Şâfiî'nin kitaplarını rivayet edenlerin yaptığı yanlışları yeri geldikçe belirten müellif daha sonra bunları müstakil bir kitapta toplamıştır. Ayrıca İmam Şâfiî'nin bazı meselelerde isabetli hüküm vermediğine dair muhtelif kimse tarafından ileri sürülen iddiaları da cevaplandırmıştır. Eser Halil Molla Hâtîr (Riyad 1980) ve Şerif Nâyif Duays tarafından neşredilmiştir (Beyrut 1402/1983). 3. *el-Mebsût. Nuşûşu's-Şâfiî* diye de bilinen eserde müellif İmam Şâfiî'ye ait fikhî metinlerin tamamını toplamış ve bunları talebelerine okutmuştur. Bazı kaynaklarda bu kitabın üç cilt olduğu kaydedilirken *Keşfü'z-zunûn*'da (II, 1581-1582) *el-Mebsût fî fûrû'is-Şâfiîyye* başlığı altında bu kitabın Beyhakî'nin en büyük ve en önemli eserlerinden biri olduğunu, yirmi cilt hacminde bulunduğu söylenmekte, *Nuşûşu's-Şâfiî* başlığı altında ise (II, 1957) on ciltlik bir eser olduğu kaydedilmektedir. Eserin Bodleiana Kütüphanesi'nde bir nüshası bulunmaktadır (Brockelmann, GAL, I, 447). 4. *el-Hilâfiyyât beyne's-Şâfiî ve Ebî Hanîfe*. Kaynaklarda bu adla zikredilen, fıkıh bablarına göre tertip edilmiş eserin Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde (nr. 277-278) *Kitâb fî beyâni ihtilâfi'l-İmâmi'l-Hanefî ve'l-İmâmi's-Şâfiî*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde de (III, Ahmed, nr. 1154) *Kitâbü'n-Nüket fî'l-mesâ'ili'l-muhtelef fi'hâ beyne's-Şâfiî ve beyne Ebî Hanîfe* adlarını taşıyan birer nüshası bulunmaktadır. Sübki bu eserin de kendi türünün ilki olduğunu, böyle bir kitabı ancak hem fıkıh hem de hadisi iyi bilen birinin yazabileceğini söylemektedir. 5. *Ahkâmü'l-Kur'an. Mecmû'âtü kelâmü's-Şâfiî fî ahkâmü'l-Kur'an* adıyla da anılmaktadır. Abdülgani Abdülhâlik tarafından yayımlanmıştır (Beyrut 1395).

Beyhakî'nin bunların dışında çeşitli kaynaklarda şu eserleri de zikredilmektedir: *et-Terğîb ve't-terhîb*, *el-Ma'ârif* (Ma'ri-

fetü 'ulûmî'l-hadîş), *Fezâ'ilü's-şahâbe*, *Menâkıbü'l-İmâm Ahmed*, *Şerhu'l-esmâ' il-hüsnâ*, *Kitâbü'r-Rû'ye*, *Câmi'ü ebvâbi kırâ'atil-Kur'ân*, *Kitâbü'l-Esrâ*, *Yenâbi'ü'l-uşûl* (el-Yenâbi' fi'l-uşûl), *el-Muḥîṭ* (el-Muḥîṭ yete'alleku bi-'ilmi'l-hadîş).

BİBLİYOGRAFYA :

Beyhakî, *Beyânü ḥata'i men aḥta'e 'ale's-Şâfi'i* (nşr. Şerif Nâyîf), Beyrut 1402/1983, nâşirin mukaddimesi, s. 15-52; a.mlf., *Delâ'ilü'n-nübüvve* (nşr. Abdülmü'tî Kal'acî), Beyrut 1405/1985, nâşirin mukaddimesi, s. 92-119; a.mlf., *el-İ'tikâd ve'l-hidâye ilâ sebîli'r-reşâd* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1405/1985, nâşirin girişi; *el-Hâfiẓ el-Beyhakî fî sûtür*, s. 7-13; *Sem'ânî*, *el-Ensâb*, II, 381; İbn Asâkir, *Tebyînü kezîbi'l-müfterî*, s. 265-267; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, VIII, 242; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 75-76; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVIII, 163-170; a.mlf., *Tezkiretül-huffâz*, III, 1132-1135; Sübkî, *Ṭabaḳât*, IV, 8-16; İsnevî, *Ṭabaḳâtü's-Şâfi'iyye*, I, 198-200; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, V, 77-78; *Keşfü'z-zunûn*, I, 9, 53, 261, 400, 574, 721, 760; II, 1007, 1047, 1391, 1393, 1455, 1581-1582, 1621, 1726, 1739, 1836, 1957, 2051; Abdülazîz ed-Dihlevî, *Bustânü'l-muḥaddişîn*, s. 101-104; Serkîs, *Mu'cem*, I, 620-621; Brockelmann, *GAL*, I, 446-447; *Suppl.*, I, 618-619; a.mlf., *GAL* (Ar.), VI, 231; a.mlf., "Beyhakî", *İA*, II, 582; a.mlf., "el-Beyhakî", *DMİ*, IV, 429-430; Kettânî, *er-Risâletü'l-müsteṭrafe*, s. 33-34; Kays Âl-i Kays, *el-İrânîyyûn*, II/2, s. 513-523; M. Şerefeddin, "Selçuklular Devrinde Mezâhib", *TM*, I (1925), s. 104-105; J. Robson, "al-Bayhakî", *EJ*² (Fr.), I, 1164; a.mlf. — idâre, "el-Beyhakî", *UDMİ*, V, 317-318.

M. YAŞAR KANDEMİR

Akaide Dair Görüşleri. Beyhakî itikadî konularla yakından ilgilenmiş, özellikle akaide dair hadisleri ihtiva eden ve bunlara yorumlar getiren kitaplar yazmış Sünnî bir âlimdir. *el-İ'tikâd* ve *Şu'abü'l-İmân* gibi akaidin bütün meselelerini konu edinen eserlerinin yanında *el-Esmâ' ve's-şifât*, *Kitâbü'l-Kazâ' ve'l-kader*, *el-Ba'ṣ ve'n-nüşûr*, *Delâ'ilü'n-nübüvve* gibi bir veya birkaç konuyu incelediği eserleri de vardır. Devrinin ünlü ke-lâmcılarından biri olan İbn Fûrek'in derslerine devam ederek diğer ilimlerin yanı sıra akaid alanında da kendisini yetiştirmiştir. Beyhakî itikadî meseleleri bir taraftan akli istidlâllere de başvurmuş ve böylece Selefi-Eş'arî bir çizgi takip etmiştir. O bu metodun Şia, Mu'tezile ve Müşebbihe gruplarının etkilerini asgariye indireceğini düşünmüştür. Beyhakî'nin başlıca akaid konularına dair görüşlerini şöylece özetlemek mümkündür:

1. **İlahiyyât.** Peygamberlerin ortaya koyduğu naklî deliller yanında âlemin hâdis ve mükemmel bir düzene sahip olması, varlıklarda birbirine zıt unsurların uyum içinde bir arada bulunması, ayrıca peygamberlerin gösterdikleri mucizeler Allah'ın varlığına ilişkin delillerdir (*el-İ'tikâd*, s. 12-13, 15).

Allah Teâlâ'ya muhtelif naslarda hay, alîm, kadîr, mürîd, mütekellim, semî, basîr, hâlik, râzık gibi isimlerin nisbet edilmesi zâtıyla birlikte sıfatlarının da bulunduğunu gösterir. Eğer sıfatları bulunmasaydı sadece zâtının mevcudiyetini ifade eden kadîm, evvel, âhir, hak gibi isimlerinin bulunması gerekirdi. Halbuki bunlardan başka kudret sıfatını anlatan kadîr, kâhîr, muktedir; ilim sıfatına işaret eden alîm, habîr, hakîm, hâfiz, muḥsî; fiilî sıfatlarını haber veren hâlik, râzık, bedî', bârî', muḥyî, mûmîṭ ve yaratıklara benzemediğini bildiren ahad, müteâlî, azîz, me'cîd, karîb, muḥîṭ gibi isimleri de vardır. Ayrıca naslarda ilim, kudret ve irade müstakil birer sıfat olarak da zâtına nisbet edilmektedir. Zâtî ve fiilî kısımlarına ayrılan ilâhî sıfatların ilk grubuna girenler kadîm, ikinci grubunda yer alanlar ise hâdistir. İlâhî sıfatlardan hayat, ilim, irade, kudret, ke-lâm gibi zâtî sıfatlarla yaratma, rızık verme, öldürme, diriltme gibi fiilî sıfatları aklın ispat etmek mümkün olmakla birlikte bir kısım zâtî ve fiilî sıfatlar vardır ki bunlar sadece nakil yoluyla bilinir. Meselâ yed, vech, ayn zâtî-haberî sıfatlardan olup keyfiyetlerinin bilinmesi imkânsızdır. Fakat akıl onların yaratıklar hakkında kullanıldıkları anlamlarda Allah'a atfedilemeyeceğine de hükmeder. Tevâtür derecesindeki naslarla sabit olmayıp sadece âhad haberlerle rivayet edilen kef, yemîn, sûret, esâbî gibi zâtî-haberî sıfatlarla ityân, me'cî gibi sübûtu kesin bulunan fiilî-haberî sıfatların te'vil edilmesi gerekir. Allah zâtıyla yaratıkların içinde mevcut olmamakla ve bir me-kânda bulunmamakla birlikte belli niteliklere sahip maddî bir nesne olan arşa istivâ (ulûv) etmiştir. Fakat bu istivânın gerçek mânasını Allah'a havale etmelidir. Allah'a nisbet edilen isimler (esmâ-i hüsnâ) nasların belirlemesiyle sabittir, ancak âlimlerin ittifakla lâıyk gördüğü isimlerin de O'na atfedilmesi mümkündür. Beyhakî, Kur'an'da bazı sûrelerin baş taraflarında yer alan "hurûf-ı mu-kattaa"nın ilâhî isimlerin remizleri olduğunu öne sürmüştür.

BEYHAKÎ, Ahmed b. Hüseyin

Kadere inanmak esasen Allah'ın ilim, kudret ve irade sıfatlarına iman etmenin bir gereğidir. Zira naslarda Allah'ın her şeyi önceden bildiği, mülkünde mutlak tasarruf sahibi olduğu ve kulların fiilleri dahil olmak üzere her şeyi kendi hür iradesiyle yarattığı belirtilmektedir. Allah kullarından dilediğini dalâlete, dilediğini hidayete sevkeder. Ne var ki dalâlete sevkederken adaleten ayrılmaz, küfrü de çok defa farkedilemeyen çeşitli hikmetlere bağlı olarak yaratır (*Kitâbü'l-Kazâ' ve'l-kader*, vr. 62^a, 65^a).

2. **Nübüvvet.** Geçmiş peygamberlerin nübüvvetleri mucize ile bilindiği gibi Hz. Muhammed'in nübüvveti de gösterdiği mucizelerle ispat edilir. Bunların en önemlisi Kur'an-ı Kerîm'dir. Kur'an'ın taşıdığı en önemli beşer üstü özellik (icâz) din, felsefe, ahlâk, astronomi, fen ilimleri gibi ihtisas gerektiren birçok konuya dair bilgiler ihtiva etmesine rağmen ümmî bir insanın elinde ortaya çıkması ve bu veciz kitaptan ilham alınarak ciltler dolusu eserlerin yazılması noktalarda toplanır (*Delâ'ilü'n-nübüvve*, I, 17-18; *el-İ'tikâd*, s. 146-148). Peygamberler ölümlerinden sonra bile Allah katında diridirler. Son peygamber Hz. Muhammed'le birlikte bütün peygamberlere inanmak farzdır; zira Kur'an-ı Kerîm'de onların bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr edenler kâfir olarak nitelendirilmiştir (en-Nisâ 4/150-151).

3. **Âhiret Halleri.** Kabir azabı veya nimeti, ruhun cesede ait bir parçaya iade edilmesiyle gerçekleşmiş olabilir. Bu aklen imkânsız değildir. Ölen kişinin ruhunu teslim ediş tarzı ile öldüğü yer kabir azabı görüp görmeyeceğine işaret eder. Âhirette yaratıkların hesaba çekilmesi tek tek değil toplu olarak gerçekleşecektir; amellerin tartılması bu hesaba çekilme işleminden ayrı bir safhadır. Amellerin tartılması naslarda belirtildiği üzere (vezin) zâhîrî anlamıyla vuku bulacaktır. İyilikleri ağır gelenler azap görmekten cennete gireceklerdir. Cennette müminlerin amellerine göre girecekleri dört ayrı bölüm vardır. Cennet göklerin üstünde ve arşın altındadır.

4. **İman - Günah ve Mükellefiyet.** İmanın kalp ile tasdik ve dil ile ikrardan oluşan iki unsuru vardır. Bir engel bulunmadıkça kalbindeki tasdiki diliyle ifade etmeyen kimse mümin sayılmaz. İman ilâhî buyruklara itaat etmekle çoğalıp isyan etmekle azalmasına rağmen hiç bir gü-